

szerelő társulatokban kezdték pályafutásukat olyan egyéniségek, mint Kőműves Sándor, Komlós Vilmos és Rajz János.

Mindez igen szép — vonhatják meg vállukat a kételkedők —, de hát alakult-e ki Békéscsabán önálló színházkultúra, ami indokolttá teszi e nagy lélegzetű feldolgozást? A válasz csak ez lehet: Békéscsabára — néhány kivételtől eltekintve — évenként-két-évenként más és más társulat tért vissza, s így önálló színházkultúra nem alakulhatott ki. Ez azonban egyáltalán nem jelentheti az óriási munka és befektetett energia értelmének és értékének megkérdőjelezését. Sőt! Bizonyos fokig éppen e nem túlságosan hízelgő tény ad Papp János munkájának általánosabb érvényt és jelentőséget: tudniillik többnyire ugyanazok a társulatok — feltehetően ugyanazokkal a darabokkal — elégitették ki a környező városok (Makó, Hódmezővásárhely, Szentes, sőt sokszor Nyíregyháza, Kiskunhalas vagy Kaposvár) igényeit is, amelyek Csabán megfordultak. Nyugodtan elmondhatjuk tehát, hogy a vidéki színházkultúráról ezután nem lehet írni Papp János munkájának figyelembe vétele nélkül, sőt a munka sok kutatót kímél meg a kínos és fáradtságos anyaggyűjtéstől, megbízható, biztos alapot nyújtva minden kor szakemberének.

A mű értékeinek részletes elemzése és bemutatása természetesen nem jelenti azt, mintha a szerző megoldott volna minden problémát. Egyik kötetének előszavában ő maga mondja, hogy az értékelést, az összefüggések felderítését és pontos megrajzolását a későbbi kutatókra bízta. Arról szólni, hogy mennyiben indokolt ez a szerény-ség, nincs értelme. Az is vitathatatlan, hogy egy színházi produktum értékét, színvonalát rekonstruálni 50—80 év távlatából csaknem reménytelen vállalkozás. Az azonban már elgondolkoztató, hogy a szerző nagyon sokszor szinte szó szerint átvesszi a korabeli sajtó szóhasználatát, fordulatait, értékelését — s így szinte szemléletét is. Azaz nagyon sokszor hiányzik a szükséges „történetírói távlat”, felülemelkedés az adatok sokaságán, annak megkeresése, hogy egy-egy siker vagy bukás a közönség igénytelenségének vagy a társulat milyenségének, hogy egy-egy újságírói lelkendezés a műértésnek vagy éppen a hozzá nem értésnek köszönhető-e. Az is elgondolkoztató, hogy a részletes és lehetőleg dátumot is közlő adattár birtokában nem kellett volna-e mellőzni a szöveges részben az évről évre való krónikás feldolgozást, s helyette átfogó elemzést adni egy-egy korszakról, egy-egy társulat többszöri szerepléséről, külön bemutatni egy-egy műkedvelő gárda tevékenységét alakulásától feloszlásáig stb.

A problémákat és kérdéseket minden bizonnyal lehetne még szaporítani. Ez azonban az előbb említett értékeket nem csökkenti; reméljük, hogy akadnak majd kutatók — talán éppen maga a szerző —, akik kiaknázzák az ebben a hatalmas anyagban rejlő lehetőségeket, s elemző értékelést is adnak egy évszázad művelődés-történetének e lényeges részéről. (A II. rész 1961-ben, a III. rész 1963-ban, a IV. rész 1965-ben, az I. rész 1967-ben jelent meg Békéscsabán.)

A BÉKÉCSABAI KNER NYOMDA KÉT BIBLIOFIL KIADVÁNYÁRÓL

Békés történetíró vármegye. Nincs még egy tájegységünk, ahol olyan szervezett erővel folya a helyi történelmi hagyományok összegyűjtése, feldolgozása és szerkesztés publikálása, mint itt! Gondoljunk csak a *Békési Élet* címen feltámadt *Körös Népé*-re, a monumentális *Orosháza-történet*-re, a megszámlálhatatlan apróbb helytörténeti kiadványra, meg arra is, hogy Szarvas, Orosháza, Békéscsaba iskolái — egyikben Kosuth-díjas tanár oktatta a történelmet — a történész-utánpótlásnak immár másfél évtizede jó termőhelyei, s hogy Gyulán és Békéscsabán kitűnő erővel meggazdagított levéltár, illetve múzeum irányítja a kutatásokat. E történetírói buzgalom mélyén — úgy véljük — kettős erő munkál. Egyrészt bizonyára az, hogy a békésiek történeti tudata egyfelől rövid időt, mindössze 2—300 évet fog át: a XVIII. századi betelepítések óta eltelt időszak szinte testközelben szemlélhető, családról családra hagyományozódó, megfogható, azt mondhatnánk: élő emlék (s különösen az ebből az erős föld-

munkásmozgalmi és munkásmozgalmi tradíciók különösen közeli hagyománylán-colata). Másrészt — elsősorban Gyula vonatkozásában, s a gazdag régészeti lelőhelyek révén — mély, messzibb századokba is gyökeret eresztő a „békési történelmi tudat”: Gyula kulcsfontosságú végvár volt, török—magyar portyák termézeje, s 1566-ban pl. szinte csak egy gyáva jellem, Kerecsényi kapitány kapitulációján múltott, hogy Szigetvárt ma nem Gyulának hívják. A békési hagyománynak erről a mélyebb réte-géről kitűnő irodalmi dokumentációnk is van: Virág Ferenc antológiája, a *Króni-kák és históriás énekek a törökkori Körös—Maros közéről* (1961), aminek anyaga — különösen Vörös Mihály eposzi méretű hősi éneke révén — megjelenése óta az iro-dalomtörténeti érdeklődés homlokerében áll. E két szempont előrebocsátásával csak azt kívántuk jelezni, hogy a futó szemlénk tárgyát képező két új békési kiadvány — a *Bibliotheca Bekesiensis* és a *Tipografika*, a Kner Nyomda üzemi lapja 1. kötete, il-letve 1. száma — nem ötletszerű publikáció: mindkettő szorosan beleillik az érintett hagyomány sorba — annak mélyebb, illetve közlebbi ágába —, mindkettő a kutató, hagyományörző szenvedély logikus továbbfejlődéséről tanúskodik.

A *Bibliotheca Bekesiensis* egy újabb vállalkozás első kötete. „Ezzel a bibliofil kiadvánnyal megyei vonatkozású művekből álló sorozatot indítunk” — közli Békés-csaba színházi múltjának krónikása, Papp János tanár, a szerkesztő, akitől azt is tudjuk, hogy az *Emlékezzünk Vég-Gyula váráról* c. első kötet után Békéscsaba, majd Orosháza történetével foglalkozó új kötetek következnek. A roppant izléses, pompá-san kötött, nagy tipográfiai körültekintéssel készült kötetke a békéscsabai Rózsa Fe-renc gimnázium nyomdaipari szakközépiskolásainak keze munkáját dicséri: ők szed-ték, nyomtatták a könyvet a Kner Nyomdában. A kiadvány tulajdonképpen Virág Ferenc említett antológiájának bibliofil változata: abból közli a *Cantio de militibus pulchra* és Vörös Mihály *A bajnokok Vég-Gyula várában* c. hősképe szövegét, új anyagként pedig Istvánffy Magyar történeté-nek Gyulára vonatkozó leírását. Amikor ismételten nem győzzük eléggé dicsérni a vállalkozás tartalmi és tipográfiai értékét, engedtessek meg, hogy az erőfeszítésnek kijáró elismeréssel és tisztelettel, meg segítő szándékkal — hogy a következő kötetek hibátlanok legyenek — néhány bíráló észrevételt tegyünk, főleg a nyomdai kivitelezés szintjét illetően. Bizony ma-radtak hibák a kiadványban, s ez a bibliofilia szempontjából értékrontó. Íme né-hány példa: 22. l. 9. sor: üres betűköz a *nap* szóban; 24. l. 4. sor: ugyanez a *mivel* szóban; ugyanitt, utolsó sor: a *Petra* hozza értelmetlen, nyilván: *Petra*hoz a *táborba*; 26. l. 11. sor: az ÍGY rövid i-vel iratott; 38. l. 18. sor: az *e* betű törött az öregségem-nek szóban; 40. l. 15. sor: ugyancsak törött betű a *fogj* szóban; 42. l. 7. és 19. sor: törött betűk a sokkal nagyobb, majd szavakban; 61. l. 3. sor: megfordult betű és betűcsere a *helyére* szóban; 62. l. 8. sor: törött betű a *már* szóban; 76. l. 13. sor: üres betűköz az *ágyúzatossan* és az azt követő pont között; 87. l. 16. sor: törött betű a *jancsár* szóban; 97. l. 9. sor: *erszti* a helyes *ereszti* helyett; 102. l. 37-es jegyzet: *törög* a helyes *török* helyett. És a jegyzetéről is valamit. Az indexszámok után fe-lesleges a pont, a főszövegben sem tesszük ki soha. Néhány szó, fogalom még elbírt volna jegyzetet, mint pl. *ingyen* (10. l. — a régiségben mást jelent!), *szemerem* (12. l. — régen ugyancsak más jelentésű), *fanyarta* (29. l. — nem sanyarta?), *sivatag* (40. l. — egykori jelentése ismét más), *bujás* (46. l.), *várta ház* (52. l.), *sújtár* (56. l.), *ellenhán* (61. l.). S tegyünk szóvá egy elírást is: Istvánffy nem XVII—XVIII. századi historikus volt (17. l.), hanem XVI—XVII. századi (1538—1615).

Szándékosan időztünk ennyit Vörös Mihály hősi énekénél, hisz Komlowszki Tibor kutatásai szerint (ld. Irodalomtörténeti Közlemények, 1965. 585—596. l.) Arany Toldi-jának egyik mintájáról van szó! A fentebb eposzi méretűnek mondott hősi ének további vizsgálódást igényel, hiszen ez valóságos békési eposz: frazeológiája, cselek-ményvezetése nem egy ponton épp a *Szigeti Veszedelem*-mel mutat rokonságot. E kapcsolat részletes filológiai dokumentálásán túl sürgősen meg kellene vizsgálni, va-lójában mennyire gyökeredzik az egykorú s a XVII. századi epikus hagyományban, mert nem vitás, hogy nemcsak a cselekmény magva, de — esetleg töredékes — köl-tői megfogalmazása is kimutatható vagy kikövetkeztethető a régiségben. Érdemes len-ne tehát kritikai apparátussal, betűhíven kiadni. (Betűhív szempontok érvényesíté-sét jobbnak láttuk volna a szóban forgó kiadványban is a modernizálás helyett.) Igen, valóságos békési eposz *A bajnokok Vég-Gyula várában*: amit a helyi hagyomány Kerecsényivel vesztett, azt pótolta a história és a tradíció Toronyi Tamás, a békési Zrinyi figurájával.

A *Tipografika* I. évfolyamának 1. száma szerényen „A Kner Nyomda üzemi lapja” megjelölést viseli alcímül. Soha nem láttunk még ilyen „üzemi lap”-ot, hisz ez a pa-zar kiállítású, exkluzív folyóirat teljes mértékben méltó a nyomda világhíréhez: ti-pográfiai remeklás, aminek azonban tartalmi anyaga is figyelemre érdemes. Bot-tyánszky Pál igazgató, Südy István, Szabó György és Háromszéki Pál szakkikerei

magas szinten adnak hírt legkorszerűbb csomagolóanyag-nyomtató tipográfiánk életéről és gondjairól, igazolván, hogy Békés a frissebb tradícióknak is jó őrzője: ápolja és fejleszti a Kner és Tevan nyomda igényes hagyományait. Külön értéke a kiadványnak egy pazar, nagyalakú színes betét, Gerrit Adraensz Berckheyde (1638—1698) Heidelbergről készült festményének reprodukciója.

Korántsem „üzemi lap” tehát a *Tipografika*. Megérdemelné a szélesebb körű terjesztést — s a tartalomjegyzéket is, ami furcsamód a *Bibliotheca Bekesiensis* I. kötetéből ugyancsak hiányzik.

KOVÁCS SÁNDOR IVÁN

JEGYZETEK A „BÉKÉSI ÉLET”-RŐL

Tudományos és kulturális életünknek a nyilvánosság előtt mindeddig kellőképpen nem megbecsült, valójában azonban szinte felbecsülhetetlen jelentőségű fórumai a megyei időszakos folyóiratok, antológiák. Magától értetődő, hogy az egyes megyék jellegének, hagyományainak, adottságainak — tehát objektív és szubjektív tényezőknél — megfelelően sok tekintetben eltérő arculatúak és színvonalúak ezek a kiadványok. Annyiban azonban egységesek, hogy alapvető feladatuk és hatásuk azonos: a megyei tudományos és kulturális potenciál teljesebb kiaknázása, ill. a megye népének művelése a szó legjobb értelmében vett patriotizmuson keresztül. Ezeknek a nemes hivatást teljesítő kiadványoknak sorában — a színvonalat tekintve — az élvonalba tartozik az 1966-tól megjelenő *Békési Élet* is.

„Népszerű tudományos és kulturális antológia” — olvashatjuk a lap „műfájának” megjelölését. A megjegyzések sorát éppen ezért azzal kell kezdeni, hogy a tartalom jórészt fedi is ezt a jelleget, főleg ami a népszerű tudományosságot illeti.

Közismert, hogy Békés megye a helytörténet kutatásának komoly hagyományai-val rendelkezik, egyike ezen a téren legkimagaslóbb eredményeket elért megyéinknek. Erthető tehát, és feltétlenül éretny, hogy a változatos, sokszínű tematikán belül a helytörténeti tanulmányok jelentik a domináló jegyet, a lap arculatának meghatározó tényezőjét. Ugyanígy a megye sajátosságaiból adódik, hogy emellett a néprajzi írások, valamint a mezőgazdaság helyzetét, eredményeit, problémáit elemző tanulmányok kapnak még nagy helyet benne.

A tanulmányok hangvétele valóban „népszerű”, és ez rendkívül fontos dolog. Hiszen — mint már említettük — voltaképpen az a cél, hogy a megye múltját és jelenét minél sokoldalúbban és minél szélesebb körben, elsősorban a legilletékesebbekkel, a megye lakosaival megismertessék, anélkül, hogy az alapvető tudományos jelleg a legkisebb mértékben is csorbát szenvedjen. S hogy erről valóban nincs szó, annak jó bizonyítéka, hogy az antológia legtöbb írása, tanulmánya messzire elkerüli a provincializmus veszélyét, főképpen azért, hogy az egyes témákat nem leszűkítve vizsgálja, hanem nagyobb, többnyire országos összefüggésekbe helyezve elemzi.

Ha a dicséret mellett a bíráló hangján is szólni akarunk, mindenekelőtt azt kell megemlítenünk, hogy a „népszerű tudományos” mellett már jóval gyengébb a „kulturális” anyag, mennyiségileg és minőségileg egyaránt. Az utolsó négy szám elolvasása után elkerülhetetlenül adódik a kérdés, hogy ez a terület miért szerepel ilyen sovány eredményekkel az antológiában, miért nincs pl. elemző cikk a Békés megyei irodalmi élet helyzetéről, a Békéscsabai Jókai Színház munkájáról, műsorpolitikájáról stb. Nem hinnénk, hogy szubjektív akadályai lennének ennek, inkább a szerkesztési koncepció egyoldalúságára gyanakszunk.

Szubjektív okokról már csak azért sem lehet beszélni, mert az antológia — megint csak az utolsó négy számra hivatkozva — népes, kiterjedt szerzőgárdával rendelkezik. Némi egyoldalúság ugyan itt is tapasztalható, amennyiben a Békés megyei szerzők kb. felét egymaga Békéscsaba adja, ugyanakkor dicsérendő eredmény, hogy a megye határain kívülről is számosan közreműködnek az antológia munkájában. (Az már külön — részben személyes — öröm, hogy milyen szép számmal szerepelnek olyanok, akik a szegedi egyetemeken tanultak, végeztek.)